فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، سال ۲۸، شماره ۳، پاییز ۱۳۹۲ ، شماره پیاپی ۱۱۰

دکتر مهدی پورطاهری، استادیار گروه جغرافیا، دانشگاه تربیت مدرس
دکتر عبدالرضا رکن الدین افتخاری، دانشیار گروه جغرافیا ، دانشگاه تربیت مدرس
محمد رضا نقوی، دانشجوی کارشناسی ارشد جغرافیا و برنامه ریزی روستایی دانشگاه تربیت مدرس

M.Pour Taheri
A.Rokneddin Eftekhari
M.Naghavi

Email: mahdit@modares.ac.ir

شماره مقاله: ۹۱٤ صص: ۱۱۸-۱۰۵
وصول: ۱۳۹۱/۸/۱۸ پذیرش: ۱۳۹۲/٤/۲۳

نقش شهرک های صنعتی در توسعه اقتصادی روستاهای پیرامون (مطالعه موردی: شهرک صنعتی بهشهر)

چکیده

افزایش سریع جمعیت،گسترش شهرنشینی،کمبود فرصت های شغلی به ویژه در کشاورزی، فشار جمعیت بر منابع طبیعی و ناکامی در ایجاد و گسترش صنایع متوسط و بزرگ، به ویژه در کشورهای در حال توسعه باعث شد که این کشورها راهبرد صنعتی سازی روستاها را از اواسط دهه ۱۹۷۰ در برنامه های توسعه خود مد نظر قرار دهند. در این رابطه تأکید بر صنایع روستایی، صنایع کوچک، شهرک های کوچک صنعتی و تمرکز زدایی از فعالیت های صنعتی مورد توجه قرار گرفت. ایجاد و گسترش شهرک های صنعتی می تواند از طریق ایجاد تنوع و افزایش اشتغال و درآمد،افزایش ارزش افزوده فعالیت های کشاورزی،گسترش فرهنگ صنعتی، نقش مؤثری در توازن و تعادل شهر و روستا و توسعه نواحی روستایی داشته باشد. در این پژوهش، روش تحقیق به صورت پیمایشی و توصیفی- تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت کتابخانه ای و میدانی از طریق پرسشنامه در قالب طیف لیکرت طراحی، جامعه آماری نیز مبتنی بر ۱۵ روستای تحت نفوذ با ۱۷۶ کارگر روستایی شاغل در ۲۲ واحد فعال در شهرک صنعتی بهشهر می باشد. نتایج تحقیق نشان می دهد که با توجه به مقایسه حد متوسط گویه های مورد ارزیابی(کاهش فقر ،کاهش آسیب پذیری تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی، افزایش کارایی و افزایش قابلیت دسترسی به خدمات عمومی و زیر بنایی)، از دیدگاه شاغلین واحدهای صنعتی و شوراهای اسلامی روستاهای تحت نفوذ، شهرک صنعتی بهشهر از بعد اقتصادی روستاهای پیرامون خود را تحت تأثیر قرار داده که این تأثیرات بیشتر برکاهش فقر و تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی نمود یافته است. همچنین با بهره گیری از روش تاپسیس در جهت رتبه بندی گروه های صنعتی متناسب با اثر بخشی هر یک از گروه های صنعتی بر شاغلین روستایی صنایع شیمیایی از بیشترین تأثیر گذاری و صنایع نساجی از کمترین تأثیر گذاری برخوردار بوده است.

واژه های کلیدی: صنعتی شدن، شهرک های صنعتی، توسعه اقتصادی، شهرستان بهشهر.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

مقدمه

افزایش سریع جمعیت،گسترش شهرنشینی،کمبود فرصت های شغلی به ویژه در کشاورزی، فشار جمعیت بر منابع طبیعی و ناکامی در ایجاد و گسترش صنایع متوسط و بزرگ به ویژه در کشورهای در حال توسعه باعث شد که این کشورها راهبرد صنعتی سازی روستاها را از اواسط دهه ۱۹۷۰ در برنامه های توسعه خود مد نظر قرار دهند.کشورهای متعددی این راهبرد را اجرا کردند یا به دنبال اجرای آن هستند. در این رابطه تأکید بر صنایع روستایی، صنایع کوچک،[۱] شهرک های کوچک صنعتی و تمرکز زدایی از فعالیت های صنعتی را آزمودند و برخی از کشورها هم از طریق قوانین باز دارنده و تشویقی در این زمینه گام برداشتند، چرا که ایجاد و گسترش شهرک های صنعتی می تواند از طریق ایجاد تنوع ، افزایش اشتغال و درآمد، افزایش ارزش افزوده فعالیت های کشاورزی و گسترش فرهنگ صنعتی،نقش مؤثری در توازن و تعادل شهر و روستا و توسعه نواحی روستایی داشته باشد(رضوانی،۱۳۸۷، ۹۲).

صنعت به ذات خود اصولی است که می تواند با انجام یک سلسله اعمال بر روی مواد خام، آن مواد را با ارزش و قابل استفاده سازد. اگرچه فعالیت های صنعتی در مقایسه با دیگر فعالیت ها سطح کوچکی را اشغال می کند، اما باید بدانیم که احتیاج میلیاردها انسان را از لحاظ خوراک، پوشاک، مسکن، و دیگر لوازم ضروری زندگی بر طرف می سازد(پاپلی و ابراهیمی، ۱۳۸۶، ۲۲۲). تجربیات کشورهای متعدد نشان می دهد، هر تغییر ساختاری ازطریق صنعتی شدن نه تنها نقش اقتصادی با ارزش درمناطق روستایی ایجاد می نماید، بلکه منجر به اقتصاد خود رانشی نیز می گردد. از این منظر صنعتی شدن نقشی معنادار در فرایند توسعه روستایی از طریق افزایش تولیدات ،بهره وری، ایجاد فرصت های شغلی ، تأمین نیازهای اساسی، و ایجاد پیوند با دیگربخش های اقتصادی ایجاد ودرنهایت به کاهش نابرابری های منطقه ای منجر خواهد شد(طاهرخانی،۱۳۸۵، ۱۵۳). فرایند صنعتی سازی به معنی تشویق استقرار واحدها در مقیاس بزرگ و کوچک به دور از نواحی شهری و یا انتقال برنامه ریزی شده ی واحدها از نواحی شهری به نواحی پیرامونی است(Srinivasan.۲۰۰۹،۲۳). سازماندهی فضایی ساختار صنعتی کشورها انعکاسی از سه عامل شرایط اقتصادی کشورها، اندیشه های انسانی و منابع طبیعی و بالاخره شرایط ژئو پولیتیکی آنها بر اقتصاد جهانی است. زمانی این سیاستها اهمیت می یابندکه همراه با ارزشهای فرهنگی کشور، پیونددهنده فرهنگ جامعه با فرهنگ های توسعه باشند (Grandus.Razin.Krakover.۲۰۰۶،۳۸). اغلب کارخانجات ایران را صنایع کوچک و متوسط تشکیل می دهند. صنایع کوچک و متوسط می توانند ارزنده ترین نقش را در چرخه توسعه اقتصادی، اجتماعی و توسعه صنعتی کشورها ایفا نمایند. یکی از روش های بهره برداری بهینه از قابلیت های این نوع صنایع، مکان یابی دقیق برای این صنایع، به ویژه تجمیع آنها در مکانی ویژه و ایجاد شهرکی صنعتی برای سر جمع کردن تمامی امکانات و نیازهای صنایع است. با دیدگاهی روشن بینانه باید عنوان کرد که دلایل عمده توسعه صنعتی روستاها درسطح جهان، نقش پر رنگ شهرک های صنعتی بوده است.چراکه بیشترین زمینه های توسعه و رشد کشورهایی چون هند،چین به خاطر توسعه وترقی زیرساخت هایی مانند سیستم های حمل ونقل،زیرساخت های مدیریتی،برنامه ریزی استراتژیکی،توسعه تکنولوژی، زیرساخت های الکتریکی، ماشین آلات، در نتیجه توسعه و گسترش شهرک های صنعتی درسطح روستاها بوده است. به خصوص درکشور هندوستان پیشرفت های صنعتی ،حرکت به سوی اقتصاد توسعه یافته را دستور کار خود قرارداده است.دراین کشور صنعتی شدن سبب کاهش فقر،کاهش مهاجرت، افزایش درآمد به ویژه

[۱] -SMALL-SCALE INDUSTRY(SSI)

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

درسطح روستاها شده است(Hidenori.۱۹۹۹،۹۶). در این راستا، ایجاد شهرک های صنعتی در کشور نیز با تأکید بر تجربیات جهانی کوششی در راستای بهره گیری از توان های محلی و زمینه سازی توسعه منطقه ای بوده است. در ایران نیز نخستین کوشش ها برای ایجاد نواحی صنعتی در سال ۱۳۳۲ در کرج شروع شد. ایجاد شهرک صنعتی بهشهر در سال ۱۳۷۲ با مساحت ۱۶۵ هکتار، در شمال شهرستان بهشهر در ۵ کیلومتری جاده ارتباطی بهشهر-زاغمرز و ۲ کیلومتری بندر امیرآباد نیز بر حسب اهداف توسعه روستایی بهره برداری از ظرفیت های مناطق روستایی را در اولویت قرار داده است. این شهرک درحال حاضر ۲۲ واحد صنعتی فعال را در خود جای داده و در مجموع ۷۶۰ نفر کارگر در آن مشغول به فعالیت می باشند که ۱۷۶ نفر از آنان را کارگران روستایی تشکیل می دهند. بر این اساس، هدف از این تحقیق، شناخت تأثیرات شهرک صنعتی بهشهر از بعد اقتصادی بر روستاهای پیرامون بوده و بر آن است تا نشان دهد، آیا ایجاد شهرک صنعتی بهشهر ازلحاظ اقتصادی روستاهای پیرامون خود را متأثر ساخته است؟ این تأثیرات مؤلفه هایی چون کاهش فقر ،کاهش آسیب پذیری تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی،افزایش کارایی و افزایش قابلیت دسترسی به خدمات عمومی و زیر بنایی در روستاهای پیرامون را مورد توجه قرار داده است. همچنین بر اساس مقتضیات انواع فعالیت های صنعتی، محققان بر آنند تا تبیین نمایند، آیا نوع فعالیت های صنعتی مستقر در شهرک صنعتی بهشهر به آثار متفاوت اقتصادی بر روستاهای پیرامون منجر شده است؟

مبانی نظری

رشد سریع صنایع در جهان امروز، از لحاظ کمی وکیفی، نیاز به برنامه ریزی را برای سازماندهی صنایع در زمینه های مختلف آشکار می سازد. درسال های اخیر، به لحاظ افزایش جمعیت روستایی و گرایش کشاورزی به سوی مکانیزاسیون،ایجاد اشتغال در نواحی روستایی را با مشکل روبه رو ساخته است.ایجاد واحدهای صنعتی در نواحی روستایی،به ویژه تمرکز شهرک های صنعتی دراین نواحی،قادر است پویایی جمعیت روستایی و ارتقای سطح کمی وکیفی زندگی روستاییان را فراهم سازد(مطیعی لنگرودی،۱۹۵،۱۳۸۶). توسعه شهرک صنعتی، یک نیاز ضروری است.گستردگی فعالیت های این صنعت جدید جهانی در سه قلمرو اقتصادی، اجتماعی و اکولوژی قابل تأمل است. شهرک های صنعتی می توانند آغازگر مسیرهای توسعه باشند. از نتایج شکل گیری شهرک های صنعتی، افزایش آگاهی ها،افزایش تولیدات، هماهنگی فرایندهای توسعه و به کارگیری نیروی انسانی می باشد(Bechara,۲۰۰۹،۶۵۴). همانطور که می دانیم صنعتی شدن در کشورهای در حال توسعه به نهاده های اقتصادی وابسته است و باید مسیر طبیعی توسعه را طی کند. سرعت توسعه صنایع،صنعت روستایی را تحت تأثیر قرار می دهد و در تداوم رشد اقتصادی سریع، می تواند منجربه کاهش فقر و بیکاری گردد(UNIDO.۲۰۰۹:۳)[۱]. بسیاری از کشورهای جهان امروزه به وجود آوردن مناطق و شهرهای صنعتی را قدم مثبت و مؤثری در راه صنعتی شدن و رشد و توسعه اقتصادی کشور خود می دانند. اولین نمونه های تجمعات صنعتی در انگلستان و آمریکا در اوایل قرن اخیر با مالکیت خصوصی و به منظور استفاده های تبلیغاتی و مستغلاتی به وجود آمدند، مانند منطقه صنعتی و تولیدی مرکز شیکاگو که نزدیک به خطوط راه آهن شیکاگو احداث گردید و در نتیجه مخارج حمل و نقل کالاها به بازار مصرف را مستقیماً عاید خط راه آهن شیکاگو نمود. در انگلستان در مناطق ترافدون و اسلو[۲] بدون کمترین کمک از طرف دولت و صرفا به منظور بالا رفتن قیمت زمینهای اطراف این قطب

[۱]-United Nations Industrial Development Organization

[۲] -Traffdonpark- Slogh

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

های صنعتی پایه گذاری شدند.در شهرک های صنعتی اولیه که در سال های رکود اقتصادی دهه ۱۹۳۰ و پس از جنگ جهانی دوم به وجود آمدند، احداث آنها با برنامه ریزی و سیاست های متعددی انجام می شد،که سودهی کمترین موضوع مورد نظر بوده است(افخمی:۱۳۷۸:۶۳). کاهش منابع طبیعی در مناطق روستایی و نیز تحولاتی که در اثر مدرنیزاسیون به وجود آمده ظرفیت های اشتغال در بخش کشاورزی به ویژه کشاورزی سنتی را، نه تنها با محدودیت رو به رو ساخته، بلکه شیوه آموزش نیروی انسانی نیز در دوران مدرن به شیوه‌ای عمل کرده که تمایل قشر تحصیل کرده به اشتغال در بخش سنتی کشاورزی را روز به روز کاهش داده است. در نتیجه‌این امر، ظرفیت جمعیت پذیری روستاها کاهش یافته و بدین ترتیب موج مهاجرت روستاییان به شهرها در دهه اخیر مشکلاتی را در توسعه روستا و شهر پدید آورده است. در این شرایط تنوع بخشی به ظرفیتهای اشتغال در مناطق روستایی و توسعه مشاغل متناسب با تغییرات اجتماعی – اقتصادی و محیطی ضرورت یافته است. یکی از زمینه‌هایی که ضمن ایجاد فرصت شغلی جدید می‌تواند به عنوان مکمل فعالیت کشاورزی به توسعه‌این بخش کمک کند، توسعه فعالیت های صنعتی است. به همین دلیل ایجاد و گسترش صنایع در دهه‌های اخیر به عنوان یک سیاست اجرایی تعقیب شده است. طرفداران این سیاست معتقدند که اگر ایجاد وگسترش صنعت در روستاها بیش از پیش جدی گرفته شود و با صبر وحوصله و با کارشناسی دقیق مورد پیگیری قرار گیرد بی گمان می‌تواند زمینه ساز خروج بسیاری از تنگناهای موجود باشد. بنابراین با توسعه شهرک های صنعتی و صنعتی کردن روستاها می‌توان به اهداف توسعه روستاها وخروج آنها از انزوای جغرافیایی دست یافت. فقدان یا کمبود فعالیت های صنعتی و راکد بودن فعالیت های خدماتی برخاسته از درون روستا و اتکا به بخش کشاورزی جهت کسب درآمد، از مشخصه‌های اصلی اقتصاد روستایی کشور است. فعال کردن بخش صنعت در نواحی روستایی می‌تواند موجب فعال کردن بخش خدمات نیز شده و اقتصاد روستایی را واجد قابلیت هایی تازه نماید.امروزه در توسعه روستایی پرداختن به تحلیل اقتصادی فضاهای جغرافیایی جایگاه مهمی دارد. توسعه به معنی واقعی آن زمانی به پایداری می‌رسد که تحلیل های اقتصادی در کنار سایر ابعاد اجتماعی، محیطی و کالبدی و زیرساختی به صورتی متوازن و البته مکمل سامان یابند. در این مدل توسعه چنانچه سیستم به خوبی نقش خود را ایفا نماید نقص یا کاهش عملکرد یکی با تلاش مضاعف دیگری جبران می‌شود. در این صورت در فرایند توسعه روستایی نیز بخش های مختلف اقتصادی نقش و اهمیتی مخصوص به خود دارند. راهبردهای توسعه روستایی از جمله راهبرد انقلاب سبز، اصلاحات ارضی و صنعتی کردن روستا هر یک با تأکید بر بخشی از ابعاد اقتصادی توسعه، تلاش کرده‌اند تا اهداف توسعه در محیط های روستایی را محقق سازند. اما با توجه به اینکه راهبردهای صنعتی و سرمایه گذاری های محلی گرایش شدیدی به شهر داشته است، بخش عمده سرمایه گذاری ها به سمت یک یا چند شهر بزرگ سرازیر می‌شد و کمتر نواحی روستایی مورد توجه بود. افزون بر این همان طور که ریچاردسون می‌گوید، گرایش های قطبی شدن هنوز در تمام کشورهای در حال توسعه، بسیار قوی است، به طوری که هیچ گونه پراکنش مهمی (اثرات پخش)، در این کشورها به خودی خود روی نداده است. حتی تلاش های آگاهانه دولت، به منظور تمرکززدایی از صنایع به سمت یک یا دو مرکز منطقه‌ای، همواره با مشکلات قابل ملاحظه‌ای رو به رو شده و موفقیت آن محدود بوده است. با این حال، چنین مفهومی از پراکندگی صنایع یا عدم تمرکز، جدایی از مفهوم صنعتی کردن روستاهاست. اکثر مطالعات و برنامه‌ریزی های توسعه در دهۀ ۷۰ بیشترین توجه خود را به روستا و ایجاد پیوند نزدیک تر میان کشاورزی و بافت فضایی آن متمرکز نموده بود. به طوری که مناطق روستایی هیچ گاه به طور اساسی از دیدگاه ساختار صنعتی مورد توجه قرار نگرفت و کشاورزی معمولاً کانون اصلی مطالعات

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جامعه‌شناسان و جغرافیدانان روستایی در این دهه محسوب می‌گردید. در اواخر دهه ۷۰ تولید صنعتی و چگونگی نفوذ آن به نواحی روستایی مورد توجه قرار گرفت. بدین ترتیب، دهه ۸۰ آغاز مرحلهٔ جدیدی از استراتژی توسعه از طریق صنعتی شدن و استقرار صنعت برای توسعه مناطق روستایی بود.طرفداران این استراتژی معتقدند که «در مناطق بالقوه روستایی توسعه صنایع به عنوان روشی برای رسیدن به اهداف کلی توسعه مورد توجه برنامه ریزان است و تصور اصلی این است که‌ایجاد صنایع در روستا و یا در پیرامون آن می‌تواند موجب متنوع ساختن اقتصاد روستایی، افزایش ارزش افزوده تولیدات کشاورزی، ایجاد اشتغال، افزایش سطح درآمد روستاییان، کاهش مهاجرت روستایی و در نهایت کاهش نابرابری میان شهر و روستا گردد. دیری نپایید که این استراتژی نیز به چالش کشیده شده و برای بررسی پیامدهای آن مطالعات گسترده‌ای آغاز شد.

اولین مطالعات ارزیابی در جهت شناخت پیامدهای صنعتی شدن روستایی، در دههٔ هشتاد با هدف شناسایی نقاط قوت و ضعف استقرار صنعت به شکل منطقه‌ای و موردی در مناطق روستایی کشورهای در حال توسعه آغاز گردید. در کشور ما نیز یکی از استراتژیهای غالب دهه های اخیر، تمرکز برنامه‌های توسعه روستایی بر محور صنعتی کردن مناطق روستایی در قالب ایجاد نواحی صنعتی و شهرک ها بوده است. تصور بر این بوده که ایجاد این نواحی در مناطق روستایی بتواند به عنوان یک جریان تولیدی به صورت وسیع و همه جانبه و به عنوان مکمل و پشتیبان کشاورزی و افزایش درآمد شاغلان این بخش باشد.انتظار می‌رود با ایجاد شهرک های صنعتی در نواحی روستایی مشکلات تأمین اشتغال ودرآمد برای روستاهای پیرامون کاهش یابد. در حال حاضر که تأمین اشتغال در نواحی روستایی از طریق بخش کشاورزی به دلیل کمبود عوامل تولید آب و خاک با مشکل روبه رو است و این کمبود عامل مهاجرت های بی رویه روستایی گردیده است. توجه به توان صنایع روستایی، برای کارایی محیط روستا بسیار مؤثر است. زیرا توسعه روستایی صرفاً توسعه کشاورزی نیست و توسعه کشاورزی یکی از زیر سیستم های توسعه روستایی محسوب می‌شود(قاسمی ،۱۳۸۷،۲). نظریه صنعتی شدن مناطق روستایی به عنوان یک کاتالیزور در جهت ایجاد اشتغال پایدار و به عنوان آخرین چاره کارحل مشکل فقر مناطق روستایی هم اینک بخشی بالقوه در جهت حل مشکل بیکاری و عاملی تسکین دهنده برای مناطق محروم روستایی محسوب می شود(طاهرخانی،۱۳۷۹،۲). درطی قرن بیستم فرایندهای قابل توجهی زمینه ساز تغییرات صنایع شده اند، این فرایندهای گوناگون برپیامدهای صنعتی سازی تأکید ویژه ای داشته اند، صنعتی شدن و فعالیت های صنعتی، باعث کاهش عمده فعالیت های صنایع درمرکز شهرها، زمینه ساز حرکت وجابه جایی کارخانجات ومراکزصنعتی به مکان های بیرونی وپیرامونی شهرها شده اند(Dunse,۲۰۰۴, ۳۳۰). باید ذکر گردد که استقرارشهرک های صنعتی در فضاهای روستایی همواره باید متناسب با تولیدات کشاورزی، مانند(صنایع تولیدی شکر و آب میوه و غیره)، ارتقادهنده صنایع دستی و تشویق کننده واحدهای کوچک مقیاس در سطح روستاها باشد(MISRA,۱۹۸۹،۲۰). در رابطه با مشخصات، ویژگی ها، معیارهای شهرک های صنعتی، اهمیت آن در رشد و توسعه و نقش هر یک از شهرک های صنعتی، معایب و مزایای آنها در کشورهای صنعتی و در حال توسعه، تحقیقات وپژوهش های گسترده و فراوان صورت گرفته است. جدول(۱) به پاره ای از این تحقیقات اشاره دارد.

امروزه بسیاری از شهرک های صنعتی کشورهای توسعه یافته دارای بخش های یکپارچه و استراتژی های توسعه می باشند. بیش از ۸۰ درصد از ۱۲ هزار شهرک صنعتی جهان در کشورهای توسعه یافته وجود دارد. به طور کلی در شهرک های صنعتی خدمات صنعتی، بیشتر در جهت تحقق نوآوری ها و افزایش ضریب تأثیرپذیری مناطق گام

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

بر می دارند. طراحی شهرک های صنعتی برای تحقق سیاست های تمرکززدایی صنعتی بوده و هدف آن نیز توسعه نواحی است (Kapur,۲۰۰۲،۶۱)، و با توجه به اهداف تأسیس شهرک های صنعتی وموضوعات پیرامونی آن نظیر تشویق رشد صنعتی برای تأمین اشتغال در مناطقی که بیشتر مورد نیاز تشویق رشد صنعتی به خصوص در صنایع کوچک و متوسط، اجرای سیاستهای مربوط به توزیع جمعیت در سطح ملی و منطقه ای،استفاده از منابع طبیعی از قبیل چوب، مواد معدنی، نفت و غیره به وسیله تمرکز صنایع مصرف کننده آنها، منطقه بندی مناسب صنایع در ارتباط با برنامه ریزی شهری و منطقه ای، ایجاد تنوع در صنایع یک منطقه به منظور دستیابی به ثبات بیشتر اشتغال و بازرگانی، استفاده از مزایای برخی مناطق از نظر نزدیکی به رودخانه، دریا، فرودگاه و غیره. بهبود شرایط کار و ایمنی بیشتر در واحدهای صنعتی کوچک، بهبود شرایط و توسعه مناطق محروم و عقب نگهداشته شده، عدم تمرکز صنایع به منظور تمرکز زدایی از شهرها، ایجاد تسهیلات صنعتی برای صنایع کوچک و متوسط در ناحیه ای مناسب با فراهم نمودن تأسیسات زیربنایی از قبیل آب و برق و فاضلاب، مخابرات، حمل و نقل، بانک، پست، رستوران، سالن اجتماعات، آتش نشانی، درمانگاه، باسکول و غیره، تشویق و رشد صنایع کوچک در مناطق اطراف کارخانه های بزرگ صنعتی به منظور رشد صنایع کمکی، تشویق و ترویج استاندارد با کنترل مرغوبیت مواد اولیه و بازرسی قبل از تحویل، محققان بر آن شده تا مهم ترین تأثیرات اقتصادی ایجاد شهرک صنعتی بهشهر را بر مناطق روستایی پیرامون مورد سنجش و ارزیابی قرار دهند(وزارت بازرگانی ،۱۳۷۶، ۱۲۵).

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جدول۱) پیشینه تحقیق

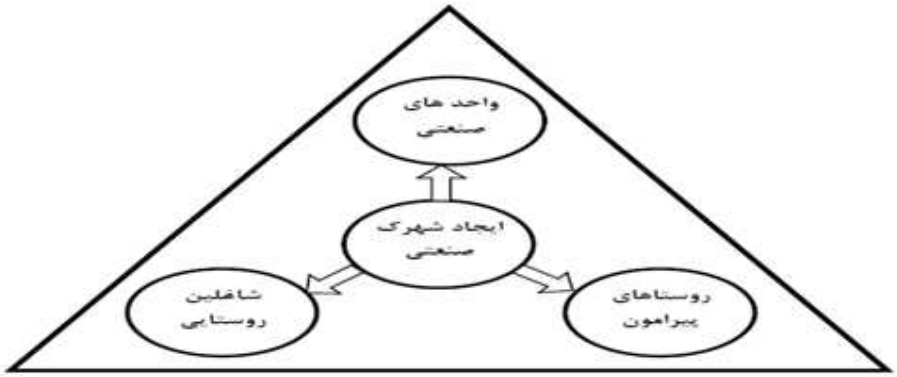
ردیف	محققین	عنوان پژوهش	اهداف کار
۱	مهدی طاهر خانی	صنایع کوچک سنگ بنای استراتژی توسعه ی روستایی۱۳۷۹	نقش صنایع کوچک مقیاس در توسعه صادرات و ایجاد فرصت های اشتغال، جذب نیروی کار مازاد در بخش کشاورزی و غیره
۲	جمیله توکلی نیا	تأثیرات اقتصادی – فضائی شهرکهای صنعتی بر منطقه تهران بزرگ، ۱۳۷۹	بررسی عملکرد شهرک های صنعتی با توجه به شرایط زمانی مکانی
۳	یعقوب انتظاری	ارزشیابی تمایل شرکتهای صنعتی به کسب دانش از دانشگاه با استفاده از مطلوبیت چند صفتی،شهرک صنعتی الکترونیک۱۳۸۰	بررسی علل تمایل بنگاه ها به کسب دانش از طریق تحقیق وتوسعه
۴	محمد قاسمی سیانی	اثرات احداث شهرکهای صنعتی در نواحی روستایی ،شهرک صنعتی کوهپایه اصفهان،۱۳۸۳	بررسی نوع صنعت با مناطق کوهپایه ای و سنخیت با کشاورزی منطقه
۵	محمود مرادی و مطیعی لنگرودی	جایگاه صنایع در فرایند صنعتی سازی و توسعه روستایی بخش مرکزی بیرجند، ۱۳۸۴	نقش صنایع روستایی در جهت اشتغال پایدار و درآمد جهت توسعه روستایی
۶	سید حسن مطیعی لنگرودی	اثرات اقتصادی واجتماعی شهرکهای صنعتی در نواحی روستایی ،شهرک صنعتی مشهد،۱۳۸۴	بررسی نقش شهرک های در جذب جمعیت و ارتقای کیفی زندگی و پیوند با فعالیت های تلفیقی با کشاورزی
۷	ژائو پنگ شن	Spatial Inequalit of Rural Industrial Development Chin, ۱۹۹۴	مشخص نمودن کیفیت فضاهای صنعتی در روستاهای چین
۸	لیلیان بچنر و الساندرا بگرین	Eco-Industrial Park Development in Rio de Janeiro, Brazil : a tool for sustainable development۲۰۰۰	توجه به شرایط زیست محیطی و اکولوژیکی پیدایش شهرک های صنعتی در برزیل
۹	شالینگ سینگها و امیت کاپور	Industrial Estates Planning and Manengment in India-۲۰۰۱	پیامد شهرک های صنعتی و اثرات آن در توسعه روستایی ویکپارچگی بسوی اکولوژی صنعتی
۱۰	بانک جهانی	Industrial Estates Development ۲۰۰۵	انتخاب مکان مناسب برای ایجاد شهرک های صنعتی و تأمین سلامتی نواحی وسکونتگاه ها
۱۱	آنیت مخرجت و ژائو بو ژانگ	Rural, Industrial ization,inChin,anIndia:Role of Policies and Institutions۲۰۰۹	بررسی نقش مؤسسات و بنگاه های صنعتی در توسعه صنعت در سطح روستاها
۱۲	ساندرا و سری ویسانا	Rural, Industrial ization:Challengesand Proposition.۲۰۰۹	هدف استقرار واحدهای صنعتی در مقیاس های کوچک وبزرگ متناسب با پتانسیل های روستایی

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

داده ها و روش تحقیق

روش تحقیق به صورت پیمایشی و توصیفی- تحلیلی است. روش گردآوری اطلاعات نیز به صورت کتابخانه ای و میدانی از طریق پرسشنامه در قالب طیف لیکرت طراحی و اقدام به سنجش سطح عملکرد شهرک صنعتی بر روستاهای پیرامون شده است. شیوه نمونه گیری بر اساس روش تصادفی است. به این ترتیب که در مرحله اول از بین ۱۵ روستای تحت نفوذ شهرک صنعتی شامل روستاهای قرتپه، حسین آباد، للمرز، امیرآباد، مهدی آباد، عسگرآباد، زینوند، زاغمرز، یعغوب لنگه، گرجی محله، آسیابسر، کوهستان، تروجن، پاسند و شاهکله وسپس بر اساس روش کوکران از۷۶۰ کارگرروستایی شاغل، ۱۷۶ کارگر روستایی ساکن روستاهای بالا در ۲۲ واحد فعال به عنوان حجم نمونه تعیین و به روش تصادفی طبقه بندی برگزیده شده اند. سئوالات تحقیق از طریق نرم افزار(SPSS)، مبتنی بر آماره آزمون"t تک نمونه ای" مورد تحلیل قرار گرفته و در اولویت بندی واحدهای صنعتی به تفکیک گروه های صنعتی از روش تاپسیس(TOPSIS) و از آنالیز واریانس برای مقایسه واحدها استفاده شد است. شکل(۱) جدول (۲) و شکل (۲) جامعه آماری ویژگیهای واحدهای صنعتی فعال و موقعیت شهرک صنعتی و روستاهای تحت نفوذ را نشان می دهد.

برای سنجش پایایی سئوالات پرسشنامه با استفاده از آزمون کرونباخ نتایج ۱۵پرسشنامه را مورد آزمون قرار داده ایم که مقدار آلفای به دست آمده از این آزمون برابر ۰/۸۲ است که پایایی بسیار خوب را نشان می دهد. همچنین برای به دست آوردن روایی۱۷۶پرسشنامه از آزمون KMO و کرویت بارتلت استفاده شده است که عدد به دست آمده برابر۰/۷ بوده که نشان از روایی قابل قبول است.

شکل ۱) جامعه آماری

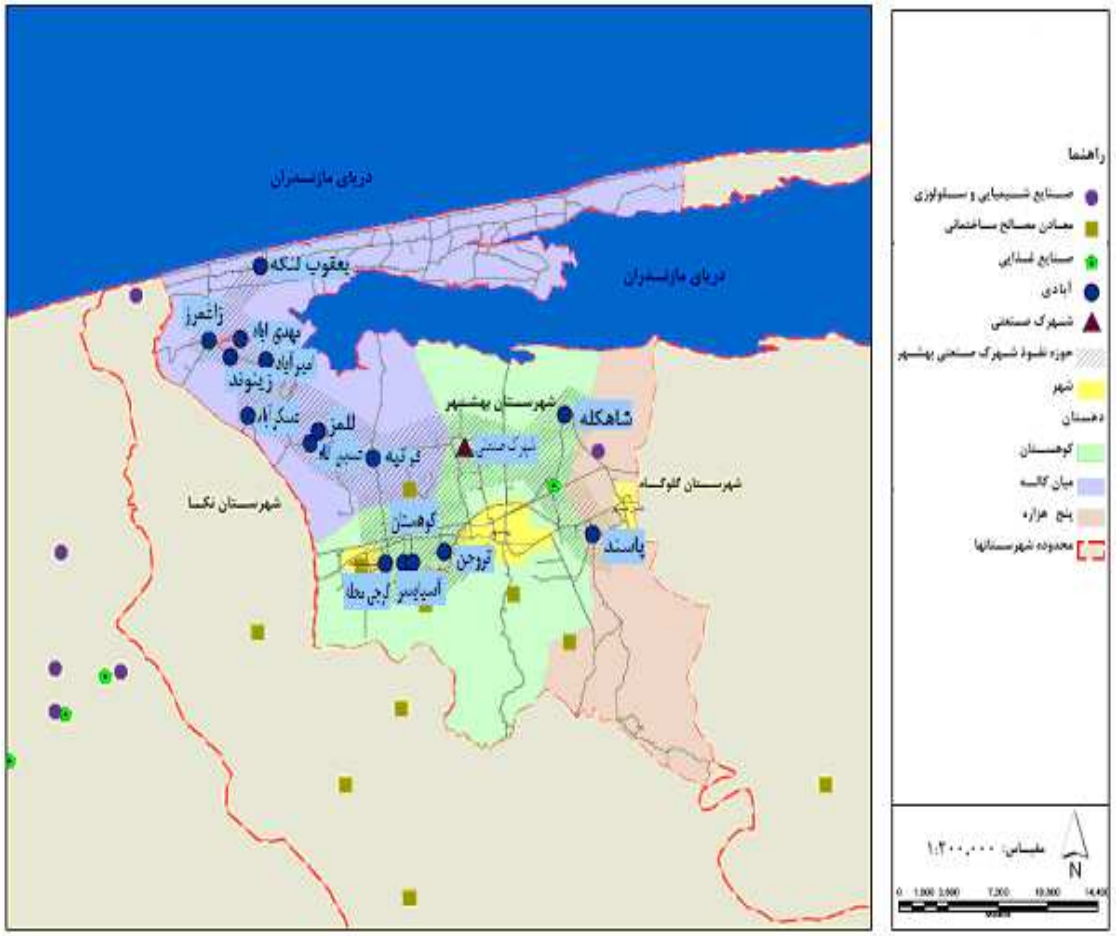
[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جدول :۲ واحدهای صنعتی فعال در شهرک صنعتی بهشهر

نام واحد	تعداد پرسنا	تعداد کارگران روستایی	زمینه فعالیت
۱-شرکت پرتوه دانه	۲۳۵	۴۷	غذایی آشامیدنی
۲-پارس چوب طبرستان	۱۰۵	۳۰	تولید صنایع چوبی
۳-فولاد نکا	۱۰۲	۲۶	ماشین الات و تجهیزات
۴-شرکت سو ایران	۳۳	۷	مصنوعات فلزی
۵-بازرگان سامان نوین بهشهر	۲۹	۱۲	چوب و محصولات چوبی
۶-صنم خزر	۲۵	۵	غذایی آشامیدنی
۷-شرکت نفار ساز	۲۴	۶	ماشین الات و تجهیزات
۸-شرکت تولیدی صنایع شیرمیانکاله	۲۳	۸	غذایی آشامیدنی
۹-واحد مخمل آریان بافت	۲۰	۳	مسنوجات بجز پوشاک
۱۰-سپیدپر	۱۹	۳	غذایی آشامیدنی
۱۱-شرکت تولیدی دریابافت	۱۹	۲	مسنوجات بجز پوشاک
۱۲-ایزوگام	۱۸	۵	محصولات شیمیایی سلوزی
۱۳-بنیان صنعت خودرو فرسوده	۱۶	۴	ماشین آلات
۱۴-شرکت سوسیس کالباس	۱۵	۲	غذایی آشامیدنی
۱۵-بتن آماده پی دال بتن	۱۴	۴	مصنوعات بتنی
۱۶-شرکت تولیدبافت بهشهر	۱۳	۳	مواد و محصولات شیمیایی
۱۷-شرکت سویا پاک	۱۳	۳	غذایی آشامیدنی
۱۸-شرکت تیرج	۱۳	۱	ماشین الات و دستگاههای برقی
۱۹-تیرچه بلوک	۹	۳	کانی های غیر فلزی
۲۰-دخانیات	۶	۱	توتون
۲۱-صنایع بهچرب فرد	۵	۱	مواد و محصولات شیمیایی
۲۲-واحد دام آریا	۴	۱	غذایی آشامیدنی
تعدا کل	۷۶۰	۱۷۶	-

مأخذ:سازمان شهرک های صنعتی استان مازندران

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

شکل ۲) موقعیت شهرک صنعتی بهشهر و روستاهای پیرامون تحت نفوذ

به منظور عملیاتی نمودن شاخص های نظری تبیین کننده سطح عملکرد واحدهای صنعتی مستقر در شهرک صنعتی بهشهر در روستاهای پیرامون با تأکید بر دو گروه شاغلین روستایی و اعضای شورای اسلامی اقدام به طراحی گویه در هر یک از شاخص های کاهش فقر، کاهش آسیب پذیری، تنوع بخشی، کارایی و دسترسی به خدمات مطابق با جدول (۳)می باشد.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جدول۳) متغیرهای مورد سنجش از دیدگاه شاغلین و شوراهای اسلامی

شاخص ها	گویه
کاهش فقر	رضایت از درآمد، سطح امنیت شغلی، قابلیت انجام مسافرت در طول سال، دسترسی به زمین بیشتر برای فعالیت کشاورزی،سطح تأمینکالاهای مصرفی مورد نیاز خانواده،قابلیت دسترسی به مواد غذایی مورد نیاز ،قابلیت پرداخت هزینه های درمانی، قابلیت عضویت در صندوقهای قرض الحسنه، دریافت وام، امکان پس انداز، سطح دستمزد دریافتی نسبت به گذشته، سطح گرفتاریهای مالی خانواده، امکان خرید کالاهای مصرفی با دوام، سطح کیفیت مسکن، امکان مشارکت زنان در فعالیت های اقتصادی خانواده
کاهش آسیب پذیری	سطح و میزان استفاده از ابزارآلات در فعالیت های کشاورزی، حضور فعال در صندوقهای مالی خرد محلی،قابلیت دسترسی به خدمات ارتباطی، تداوم و ماندگاری در روستا، سطح رضایت از عملکرد اقتصادی شوراهای اسلامی، میزان کاهش انگیزه مهاجرت ناشی از فعالیت در شهرک صنعتی،دسترسی به خدمات پزشکی بیشترمتأثر از ایجاد شهرک صنعتی، سطح تعامل و همکاری های اقتصادی ، قابلیت بیمه محصولات کشاورزی
تنوع بخشی	میزان ترس از بیکاری، دوره و تداوم بیکاری، تنوع درآمد حاصل از فعالیت در شهرک صنعتی نسبت به گذشته، امکان بهره برداری بیشتر و بهتر از ابزار آلات نوین در فعالیت های کشاورزی، افزایش تنوع کاشت محصولات کشاورزی
کارایی	سطح افزایش قیمت اراضی روستا متأثر از ایجاد شهرک صنعتی، سطح افزایش تولید محصولات کشاورزی به عنوان ماده اولیه واحدهای صنعتی،امکان تحصیل بیشتر، افزایش سطح مهارت، سهولت دریافت خدمات اقتصادی چون دریافت وام و تسهیلات اعتباری، تغییر الگوی رفتار اقتصادی خانواده، قابلیت مهاجر پذیری روستا
خدمات عمومی	سطح و میزان قابلیت دسترسی به خدمات روستایی شامل خدمات ارتباطی، خدمات پزشکی،خدمات فرهنگی و خدمات مالی و اعتباری

یافته های پژوهش:

۱. با توجه به مقایسه حد متوسط گویه های مورد ارزیابی در هر یک از شاخص ها با شرایط وضع موجود از دیدگاه شاغلین واحدهای صنعتی و شوراهای اسلامی روستاهای تحت نفوذ شهرک صنعتی مندرج در جدول (۴) می توان استنباط نمود که صرفنظر از شاخص میزان آسیب پذیری از دیدگاه شوراهای اسلامی در کلیه شاخص ها شرایط اقتصادی سطح مطلوبیتی بیش از حد متوسط را نشان داده و این رضایت به لحاظ آماری معنادار برآورد شده است. به نظر می رسد، بیشترین اثر اقتصادی ایجاد شهرک صنعتی از دیدگاه شاغلین در شاخص کاهش فقر و از دیدگاه شوراهای اسلامی در شاخص تنوع بخشی حاصل شده است.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جدول٤) سطح معناداری اثرات اقتصادی شهرک صنعتی بر روستاهای پیرامون از دیدگاه شاغلین و شوراهای اسلامی

مؤلفه		آماره t	میانگین وضع موجود	سطح معناداری	حد متوسط گویه ها
کاهش فقر	شاغلین	۷/۰۵۸	۳۶/۰۱	۰/۰۰۰	۳۲
	شوراها	۵/۹۸۷	۲۹/۲۰	۰/۰۰۰	۲۴
کاهش آسیب پذیری	شاغلین	۴/۵۴۶	۱۹/۶۵	۰/۰۰۰	۱۸
	شوراها	-۱/۱۰۱	۳۰/۴۰	۰/۲۹۰	۳۲
تنوع بخشی	شاغلین	۶/۰۸۷	۱۳/۴۰	۰/۰۰۰	۱۲
	شوراها	۶/۲۱۵	۱۳/۴۰	۰/۰۲۲	۱۲
کارایی	شاغلین	۵/۶۹۴	۱۵/۴۸	۰/۰۰۰	۱۴
	شوراها	۲/۶۷۸	۲۴/۵۳	۰/۰۰۰	۲۰
دسترسی به خدمات عمومی	شاغلین	۲/۴۲۸	۸/۵۱	۰/۰۱۶	۸
	شوراها	۲/۶۷۸	۱۵/۷۶	۰/۰۱۸	۱۴
کل	شاغلین	۶/۴۰۸	۹۳/۰۷	۰/۰۰۰	۸۴
	شوراها	۳/۳۰۰	۱۱۳/۲۰	۰/۰۰۵	۱۰۲

۲. نتایج تحقیق مندرج در جدول (۵) مبین آن است که از میان شاخص های تأثیر گذار بر عملکرد اقتصادی واحدهای صنعتی که از دیدگاه کارشناسان به روش رتبه بندی توانی انجام پذیرفته ، شاخص کاهش فقر با رتبه (۱) و وزن استاندارد شده ۰/۴۵۴ بیشترین ارزش عددی وزنی را به خود اختصاص داده است.

جدول ۵) وزن دهی به شاخص های اقتصادی به روش توانی

مؤلفه ها	دسترسی به خدمات عمومی	کارایی	تنوع بخشی	کاهش آسیب پذیری	کاهش فقر
رتبه مستقیم	۵	۳	۴	۲	۱
توان وزنی	۱	۹	۴	۱۶	۲۵
وزن استانداردشده	۰/۰۱۸	۰/۱۰۶	۰/۰۷۲	۰/۲۹	۰/۴۵

۳. نتایج تحقیق بر اساس آزمون تحلیل واریانس صرف نظر از دو شاخص کاهش فقر و کارایی مبین عدم وجود آثار متفاوت اقتصادی بر شاغلین واحدهای صنعتی در ۵ گروه از فعالیت های صنعتی است. همان طور که جدول (۶) نشان می دهد، این تفاوت تنها در دو شاخص کاهش فقر و کارایی از سطح معناداری کمتر از آلفا ۰/۰۵ برخوردار و در سایر شاخص ها فاقد تفاوت معنادار آماری است.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

جدول٦) برآورد میانگین صنایع از طریق آنالیز واریانس

نوع صنعت	کاهش فقر	کاهش آسیب پذیری	تنوع بخشی	کارایی و بهره وری	دسترسی به خدمات عمومی
غذایی	۳۴/۷۵	۸/۱۳	۱۴/۶۲	۱۳/۱۳	۱۹/۲۰
کانی	۳۳	۸/۱۶	۱۴	۱۲	۱۸/۶۶
فلزی	۳۷/۰۹	۸/۸۹	۱۶/۰۱	۱۳/۵۰	۲۰/۰۴
شیمیایی – سلولزی	۳۸/۶۱	۷/۹۱	۱۷/۰۹	۱۴/۴۲	۲۰/۲۳
نساجی	۳۱/۹۱	۸/۵۱	۱۳/۸۳	۱۲/۸۳	۱۸/۷۵
سطح معناداری	۰/۰۲۱	۰/۷۱	۰/۲۶	۰/۰۰۴	۰/۵۳

۴. نتایج تحقیق نشان می دهند که با بهره گیری از روش تاپسیس در جهت رتبه بندی گروه های صنعتی متناسب با اثر بخشی هر یک از گروه های صنعتی بر شاغلین روستایی بر حسب اوزان مورد محاسبه در هر شاخص همان طور که جدول (۷) نشان می دهد، صنایع شیمیایی، فلزی و غذایی به ترتیب از بیشترین تأثیر گذاری بر شاغلین روستایی و صنایع نساجی و کانی از کمترین تأثیر برخوردار بوده اند.

جدول ۷) اولویت بندی عملکرد شهرک صنعتی از روش تاپسیس

نوع صنعت	CI ضریب	اولویت بندی
غذایی	۰/۳۸۴	۳
کانی	۰/۰۲۵	۴
فلزی	۰/۷۴۱	۲
شیمیایی	۰/۹۷۶	۱
نساجی	۰/۰۰۰۲	۵

نتیجه گیری

توسعه شهرک های صنعتی یک نیاز ضروری است. گستردگی فعالیت های این صنعت جدید جهانی در سه قلمرو اقتصادی، اجتماعی و اکولوژی قابل تأمل است. شهرک های صنعتی می توانند آغازگر مسیرهای توسعه باشند. اهداف عمده تأسیس شهرک های صنعتی در جهت تشویق رشد صنعتی برای تأمین اشتغال در مناطقی که بیشتر مورد نیاز است، تشویق رشد صنعتی به خصوص در صنایع کوچک و متوسط، اجرای سیاست های مربوط به توزیع جمعیت در سطح ملی و منطقه ای، استفاده از منابع طبیعی از قبیل چوب، مواد معدنی، نفت، و غیره به وسیله تمرکز صنایع مصرف کننده آنها، منطقه بندی مناسب صنایع در ارتباط با برنامه ریزی شهری و منطقه ای، ایجاد تنوع در صنایع یک منطقه تعریف شده است. با این نگرش، مقاله حاضر که به بررسی اثرات اقتصادی شهرک های صنعتی بر روستاهای پیرامون پرداخته نشان داد که شهرک های صنعتی آثار مثبت اقتصادی معناداری بر روستاهای پیرامون خود داشته با توجه به مقایسه حد متوسط گویه های مورد ارزیابی در هر یک از شاخص ها(کاهش فقر ،کاهش آسیب پذیری تنوع بخشی به فعالیت های اقتصادی،افزایش کارایی و افزایش قابلیت دسترسی به خدمات عمومی و زیر بنایی) با شرایط وضع موجود از دیدگاه شاغلین واحدهای صنعتی و شوراهای اسلامی روستاهای تحت نفوذ شهرک صنعتی مندرج در جدول (۴) می توان استنباط نمود که صرف نظر از شاخص میزان آسیب پذیری از دیدگاه شوراهای اسلامی در کلیه شاخص ها شرایط اقتصادی سطح

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

مطلوبیتی بیش از حد متوسط را نشان داده و این رضایت به لحاظ آماری معنادار برآورد شده است که بیشترین آن در کاهش فقر و تنوع بخشی فعالیت های اقتصادی نمود یافته است. همچنین با بهره گیری از روش تاپسیس در جهت رتبه بندی گروه های صنعتی متناسب با اثر بخشی هر یک از گروه های صنعتی بر شاغلین روستایی صنایع شیمیایی از بیشترین تأثیر گذاری و صنایع نساجی از کمترین برخوردار بوده است.

منابع و مآخذ

۱) پاپلی یزدی، محمد حسین، ابراهیمی محمد امیر (۱۳۸۶)، نظریه های توسعه روستایی، انتشارات سمت، تهران.

۲) رضوانی،محمدرضا (۱۳۸۷)، مقدمه ای بر برنامه ریزی روستایی در ایران،انتشارات قومس،تهران.

۳) سایت سازمان شهرک های صنعتی استان مازندران.۱۳۸۸.

۴) طاهرخانی، مهدی (۱۳۸۱)، صنایع کوچک سنگ بنای استراتژی آینده ی روستایی،جهاد سازندگی قزوین.فصلنامه تحقیقات جغرافیایی شماره مجله ۶۵

۵) طاهرخانی، مهدی (۱۳۷۹)، نقش نواحی صنعتی در توسعه مناطق روستایی مورد استان مرکزی، رساله دکترا ،دانشکده علوم انسانی ،دانشگاه تربیت مدرس.

۶) قاسمی سیانی،محمد (۱۳۸۷)، نقش و جایگاه نواحی صنعتی در توسعه روستایی.

۷) مطیعی لنگرودی،سید حسن(۱۳۸۶)، جغرافیا اقتصادی ایران(صنایع)، انتشارات جهاد دانشگاهی مشهد.

۸) وزارت بازرگانی، سازمان بازرسی و نظارت(۱۳۷۶)، صنایع کوچک در توسعه صنعتی و اقتصادی.

۹) افخمی ولی ا... (۱۳۷۸)، بررسی پیدایش و ارزیابی شهرک های صنعتی ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد.

۱۰) Bechara.l. Magrini. A (۲۰۰۹), Eco- Industrial park Development in the Riodeganeiro- Brazil.ppt۳۱۲.

۱۱) Duns.N. gones.C (۲۰۰۴), the spatial pattern of industrial rents and the role of distance.

۱۲) Hidenori.O,(۱۹۹۹), In Japanese-Development of Industrial Estates Capital Rrgion.

۱۳) Iran Small Industries & Industrial Parks Organization—ISIPO.

۱۴) Grandus.Y. Razin E.,Krakover S(۲۰۰۶), Industrial Geograph.ppt۱۳۴.

۱۵) Misra. R.P(۱۹۸۹), Rural Industrialization in Third World Countries.

۱۶) Singha.s. kapur. A (۲۰۰۱), IndustrialL Estates Planning and Manengment in India.

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]

[Downloaded from georesearch.ir on 2026-11-27]